

УДК 94 (477-25) : 2

СВЯТИНІ ФЛОРІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ У ПУТІВНИКАХ І ДОВІДНИКАХ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Антоніна Кізлова

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
03056, Київ, просп. Перемоги, 37
e-mail: ant_kiz@ukr.net

Для ХІХ – початку ХХ ст. характерною була публікація численних довідників і путівників, зокрема й орієнтованих перш за все на християнських вірян. Частину з таких праць присвячено Києву, в окреслений період – видатному православному центру. Дослідження того, як у них висвітлюються риси конкретних святинь, є актуальним, оскільки допомагає глибше розкрити особливості сприйняття святості на різних рівнях суспільства, а також формування соціальних зв'язків навколо об'єктів молитовного шанування.

Питання, чи формували автори путівників ХІХ ст. своєрідний канон, на який могли спиратися їхні послідовники, формуючи паломницькі маршрути, порушила К.Л. Діса [1]. Також дослідниця присвятила розвідку путівникові В. Чеховського [2].

Наша стаття є продовженням низки розвідок, присвячених святиням Києва у виданнях ХІХ – початку ХХ ст. Так, уже було розглянуто ікони Успіння Богородиці у Києво-Печерській Лаврі [3] та Куп'ятицької Богородиці у Софійському соборі [4]. Флорівському монастирю присвятила дисертацію О.О. Крайня. У роботі згадується про шанований Руденський образ Богородиці, втім, лише у загальному контексті характеристики обителі як пам'ятки історії та архітектури ХVІ – початку ХХ ст. [5]. О.О. Крайня написала також окрему статтю про перенесення Руденського образу до Києва [6]. Також про історію названої ікони йдеться у статті Р. Воробей [7]. Відповідно, окремої уваги святиням Флорівського Вознесенського монастиря на Подолі та висвітленню їхніх рис у путівниках і довідкових працях в історіографії не приділялося.

А отже, мета роботи – відтворити образ

святинь названого монастиря, котрий складався на рівні путівників і довідників ХІХ – початку ХХ ст., присвячених Києву та православним центрам паломництва загалом. Збірки, присвячені чудотворним образам Богородиці, та наявна у них інформація про ікони з Києва, зокрема і з Флорівського монастиря, потребують окремого дослідження. Тому у цій статті матеріал із таких видань залучався лише для розширення контексту.

Святині досліджуваної обителі ще у кінці ХІХ ст. ґрунтовно описав Ф. Маніковський [8]. Відповідно, дані путівників і довідників порівнювалися передусім з тим колом шанованих об'єктів, котре окреслив цей автор, адже він мав змогу не лише використовувати праці попередників, а й безпосередньо оглядати монастир, спостерігати різні шанувальні практики, заведені там, і навіть брати у них участь.

Отже, згідно з даними Ф. Маніковського, Флорівський монастир мав такі святині, за описом яких можна зробити висновок, що їх виділяли серед інших. 1. Срібний хрест з часточкою дерева животворного хреста Господнього над царськими вратами Вознесенського собору. 2. Руденська ікона Богородиці у західній частині Вознесенського собору під хорами з південного боку біля арки. 3. Копія цієї ікони у тому самому кіюті. 4. Гробниця з часточками мощей святих у кутку Вознесенського собору, з південного боку, під балдахіном. 5. Список Тихвинської ікони Богородиці в однойменній церкві праворуч від царських врат, у кіюті. 6. Список Казанської ікони Богородиці над царськими вратами однойменної церкви. 7. Ікона Богородиці «Всіх Скорботних Радість» у церкві Казанської ікони Богородиці

у лівій частині лівого кліросу, при стіні [9]. Руденську ікону вже на 1895 р. перемістили до центральної частини Вознесенського храму [10]. Також у майновому описі зафіксовано вотивні привіски до списку з Охтирської ікони Богородиці [11]. І.М. Долгоруков згадував, як 1810 р. під час подорожі бачив у Флорівському монастирі маленьку посудинку, під якою був напис «Здѣсь кровь Ісуса Христа» [12]. Пізніших згадок знайти не вдалося, можливо, через пожежу на Подолі 1811 р., в якій монастир зазнав великих втрат [13]. У будь-якому разі, коло шанованих святинь обителі було досить широке.

Втім, досить багато укладачів путівників і довідників не писали про ці святині взагалі, хоча в їхніх роботах згадувалося про сам Флорівський монастир [14]. У деяких працях взагалі не йшлося про цю обитель. Так, у довіднику «Київ и его святыня» та у М. Стельмашенка з Подолу описано тільки Братський Богоявленський монастир [15]. М. Стельмашенко розробив маршрут для огляду Києва за три дні [16]. Можливо, Флорівський монастир він не розглянув, бо вважав другорядним порівняно з тими об'єктами, куди мандрівники мали завітати обов'язково.

С. Опатович присвятив працю Києво-Печерській лаврі, Софійському собору та Десятинній церкві [17]. Н. Страхов окрім них включив до огляду Михайлівський Золотоверхий монастир [18]. Ймовірно автори обрали найдавніші святі місця Києва, щоб підкреслити велич міста для Русі.

Укладачі видання «Справочник-путеводитель по г. Киеву и его окрестностям» приділили увагу тільки Михайлівському Золотоверхому монастирю, Києво-Печерській Лаврі, Пустинно-Микільському монастирю [19], оскільки святиням взагалі відвели другорядне місце у роботі.

Л.І. Денисов тільки вказав, що у соборному храмі Вознесіння є Руденська ікона Богородиці, та навіть дату, коли вона потрапила до монастиря – 1689 р. [20]. Ф.І. Титов, окрім Казанської ікони Богородиці, переданої у колишній Вознесенський монастир 1689 р. з с. Рудні Чернігівської губ., а потім перенесеної до Флорівського монастиря, включив до святинь обителі ча-

сточки мощей в особливій гробниці у Вознесенському храмі [21]. Г.М. Хоткевич зазначив: «Тут є образ Казанської Божої Матері, знайдений в селі Руні Чернігівської губ. В 1689 р.» [22]. З наведених видань може скластися враження, що більше шанованих святинь в обителі не було, адже бракує натяків на те, що названо лише головні з них.

Натомість інші автори підкреслюють, що ікона Богородиці, знайдена у с. Рудні (помилково – «Руні» [23]) Чернігівської губ. [24], перенесена до Печерського Вознесенського монастиря 1689 р. та згодом розміщена у Флорівському монастирі [25] 1712 р. [26] – не єдиний шанований об'єкт в обителі.

Так, у виданні «Спутник по г. Киеву» прямо вказано, що Руденська ікона – головна серед святинь Флорівського монастиря [27]. Є також версії, що цей образ в обителі «найбільше шанують» [28] (у народі) [29], «особливо шанують у народі» серед інших у монастирі [30]. Отже, автори путівників і довідників, згадуючи лише про один образ, натякали, що він – один із багатьох об'єктів шанування у Флорівському монастирі.

В.Д. Бублик теж ужив слово «святині» щодо монастиря у множині. Втім, виділив серед них «шанований у народі образ Казанської Богородиці», не уточнюючи походження останнього [31]. Як уже згадувалося у роботі, за Ф. Маніковським, список з Казанської ікони Богородиці вшановували в однойменній церкві Флорівського монастиря [32]. Руденська ікона схожа на Казанську Тобольську, яка досить помітно відрізняється від власне Казанської (докладніше див.: [33]). Втім, у досліджуваних виданнях Руденську ікону часто називали саме Казанською [34]. В.Д. Бублик указав, що при Казанському образі щосуботи (до початку обідні) читають акафіст [35]. М.М. Сементовський і М.М. Захарченко навели щодо акафісту такі самі дані (при цьому у М.М. Сементовського це все, що написано про шановані святині монастиря) [36]. Оскільки для М.М. Захарченка Руденська ікона – Казанська, а також – центральна в обителі, можна припустити, що й акафіст читали саме при образі, при-

несеному з Рудні.

Статус Руденської ікони виразно прокоментовано лише у роботі «Православные монастыри Российской империи. Полный список», де її названо «місцевошанованою» [37]. Для порівняння, у майже синхронних зі згаданим довідником збірках, присвячених перш за все Богородиці та її образам, такого уточнення немає [38]. Ф.І. Титов назвав її чудотворною. За Ф. Маніковським, на ній (втім, як і на Тихвинській і «Всіх Скорботних Радість») були вотиви, а також у тому самому кіоті вгорі розміщувався список Руденської ікони. Він був увесь розшитий перлами та бісером і прикрашений каменями, у срібному визолоченому на полях окладі, зі срібними визолоченими вінцями на Богородиці та Спасителі, прикрашеними різними каменями. Можливо, це – ікона-намісниця, адже образ переносили на зиму в іншу церкву (як і Тихвинський, але у неї такого списку не було) [39]. З іншого боку, М. Маліженовський вважав, що оригінал – це та ікона, яка розміщена вгорі, а список – та, що внизу, підкреслював, що сам образ стоїть непорушно, а на холодний час переносять список [40]. З'ясування того, хто з дослідників мав рацію, виходить за рамки теми нашої статті, втім, на нашу думку, плутанина могла виникнути від малої різниці у часі написання ікон, багатого оздоблення їх обох, а також постійних переміщень. У будь-якому разі, якщо існувала ікона-намісниця, то її наявність (як і звичай щотижневого акафісту), зокрема, підкреслює, що Руденська ікона справді була центральною в обителі. Тож підстави окремо описати саме її автори досліджуваних видань мали.

К.В. Шероцький зазначив, що у храмі Вознесення є старовинний список з Теребовлянської ікони Богородиці (з церкви св. Юра у Львові), образ Нерукотворного Спаса XVII ст., ікона Богородиці «Призри на смирені» кін. XVII ст. [41]. Жодного з цих образів немає у переліку Ф. Маніковського. Зате про них згадав М. Маліженовський у дисертації (1894 р.) про Флорівський монастир, підкреслюючи щодо ікони «Призри на смирені» високу художність її виконання [42]. Вказівки на дати та «старовинність» можуть свідчити,

що автора більш приваблювали пам'ятки історії, а не релігійного шанування. Втім, при цьому все одно цікаво, що Руденська ікона опинилася поза переліком, адже вона також XVII ст. Ймовірно, К.В. Шероцький, як мистецтвознавець [43], значною мірою враховував мистецьку цінність образів.

Конкретне місце святинь у храмовому просторі не зазначалося у жодній досліджуваній праці [44]. Хоча, наприклад, про Куп'ятицьку ікону у Софії Київській, про ікону Успіння Богородиці у Києво-Печерській лаврі відповідна інформація є [45]. Можливо, це пов'язано з тим, що Руденський образ і гробницю з мощами (про яку згадав Ф.І. Титов) постійно переносили на зиму до теплої церкви Казанської ікони Богородиці. Відповідно, Руденський образ встановлювали там в іконостасі південного приділу Флора і Лавра, поряд з намісною іконою Богородиці, а гробницю – праворуч при колоні на підготовленому місці. Так само на холодний час до Казанського храму переміщували Тихвинську ікону [46]. Укладачам видань (передусім путівників), аби докладно зорієнтувати читачів, довелося б описувати ці переміщення. Втім, вони не вважали це за доцільне. Так, у не надто великому монастирі мандрівники могли знайти все потрібне самі або з допомогою насельниць. Однак у випадку з 6-метровим мозаїчним образом Оранти, відразу помітним у Софії Київській, його «координати» все одно давалися [47]. У путівниках і довідниках немає даних про те, хто і в яких кількостях приходить до Руденської ікони, навіть настільки умовних, як щодо згадуваних Оранти, Куп'ятицького образу [48]. Отже, скорочений виклад про святині Флорівського монастиря може непрямо свідчити, що досліджувані автори не вважали їх першорядними у рамках міського сакруму.

Потребує уточнення, в якому значенні Руденську ікону могли назвати «місцевошанованою» (мало відома за межами Києва, чи активно шанована серед киян). У працях Є. Поселянина та С. Снегирьової не тільки не уточнено, що образ місцевошанований. Там є його зображення (що характерно не для всіх ікон, які там згадуються), хоча і без деталей, котрі могли б указати на шанувальні практики [49]. Тож згадуване уточнен-

ня статусу ікони, принаймні для кінця XIX – початку XX ст., може свідчити: серед тих, хто виявляв до неї особливу пошану (приносив дари, можливо, замовляв молебні тощо), переважали кияни, а не прочани з інших місцевостей.

Дату святкування дня Руденської ікони (12 жовтня – за старим стилем) указано лише у працях про Богородицю та святих [50]. Однак у випадку з Куп'ятицькою іконою (за винятком згадки в праці М.М. Захарченка) й Орантою спостерігається те саме [51]. Тому можна вважати, що це була загальна тенденція у досліджуваних виданнях.

Про те, коли і як прославилася Руденська ікона, ніхто, крім Г.М. Хоткевича, котрий написав, що її знайшли 1689 р., не згадував [52]. Лише Ф.І. Титов прямо вказав, що вона чудотворна [53]. Загалом конкретної інформації про це бракує й у збірках кінця XIX – початку XX ст. про Богородицю та святих, там лише вказано, що образ явлений 1687 р. [54]. Втім, Ф. Маніковський не написав у роботі, повністю присвяченій Флорівському монастирю, навіть цього, лише скорочено переказав за публікацією 1855 р. літопис Самійла Величка (епізод, де описано, як священик Василій 25 жовтня 1689 р. переніс образ до Києва). Скорочення полягало у тому, що дослідник пропустив наведений у літописі текст листа від намісника Києво-Печерської лаври до гетьмана Івана Мазепи. Між іншим, саме за цим листом зрозуміло, чому «отци Печерські полїтичне желали, абы образъ тотъ чудовній былъ внесень въ Лавру ихъ»: там йшлося про «много-чудесную пресловутую икону» (явлену) [55]. Якщо виникли суперечності навколо розміщення, образу, відносно новопроставленого на момент перенесення до Києва, то він був тоді вже досить відомий [56]. Тим паче, у дискусію вступила Києво-Печерська лавра, де не бракувало власних святинь.

З листа випливає позитивний образ Івана Мазепи, котрий на досліджуваний період сприймався дуже дискусійно (див., наприклад, [57]). Можливо, це й стало принаймні однією з підстав для того, аби не цитувати у праці про святині текст, де схвалюється відлучена від Церкви особа.

Таким чином, інформація про святині

Флорівського Вознесенського монастиря є тільки у частині досліджуваних путівників і довідників. Більша частина згадок походить з II половини XIX – початку XX ст. У перспективі доцільно з'ясувати із залученням додаткових джерел, що сприяло такому зростанню інтересу. Зокрема, наскільки важливими у цьому контексті були розвиток самої обителі, публікація літопису С. Величка (з даними про Руденську ікону), вплив попередніх видань на подальші тощо.

Помітно, що укладачі путівників і довідників переважно виділяли серед інших шанованих об'єктів Флорівського монастиря Руденський образ Богородиці (часто називаючи його Казанським), якому, однак, не присвячували багато уваги. Зокрема, вони не наводили навіть уживаних у працях про святих та ікони Богородиці даних про те, що цей образ – явлений 1687 р. Втім, якщо досліджувані автори не вважали сам Флорівський монастир місцем першочергового відвідування для прочан, такий виклад цілком пояснюваний. Можливо, підставою для того, аби визначити саме Руденську ікону як центральну, стало те, що до неї частіше, ніж до інших святинь обителі, зверталися мешканці Києва. Важливим чинником, на нашу думку, відіграла також традиція відправляти щотижневий акафіст перед цією іконою. Головною інформацією, яку мандрівники могли отримати з путівників і довідників про Руденську ікону, були дані про місце її походження (ймовірно, про це писали, щоб пояснити назву) та час перенесення до Києва.

Співвідношення між місцевими (внутрішніми) та зовнішніми паломниками серед тих, хто виявляв до святині особливу пошану, потребує подальшого дослідження. Як і питання, чи впливав на образ ікони у путівниках і довідниках її зв'язок з І. Мазепою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Диса К. Путівники для паломників до Києва середини XIX ст.: закладення канону? / Катерина Леонідівна Диса // Наукові записки НаУКМА. – Т. 169: Історичні науки. – 2015. – С. 25-30.
2. Диса К. Польські місця пам'яті у Києві кінця XIX ст. (на прикладі путівника «Kijów i jego pamiątki» Вадцлава Чеховського) / Катерина Леонідівна Диса // Наукові записки НаУКМА. – 2014. – Т. 156: Історичні науки. – С. 23-31.
3. Кізлова А. Шанування Києво-Печерської ікони Успіння за виданнями XIX – поч. XX ст. / Антоніна Анатолії-

вна Кізлова // Проблеми історії України XIX – поч. XX ст. – К., 2008. – Вип. 15. – С. 63-68.

4. Кізлова А. Образ Купятницької ікони Богородиці в путеводителях і справочниках XIX – поч. XX вв. / Антонина Анатоліївна Кізлова [Електронний ресурс] // Лістападаўскія сустрэчы – 11». Межд. науч. конф. в честь академиків Н.М. Никольского і В.М. Перцева (Мінск, 12-13 ноября 2015 г). – Режим доступа: http://www.hist.bsu.by/images/stories/files/nauka/konf/I-2015/LS_XI/6-2/Kizlova

5. Крайня О. Флорівський (Вознесенський) монастир у Києві як пам'ятка історії та архітектури XVI – початку XX століть: автореферат дис... к. і. н.: 26.00.05. Музеєзнавство. Пам'яткознавство / Ольга Олексіївна Крайня. – К., 2012. – 22 с.

6. Крайня О. Історія появи у Печерському дівочому монастирі чудотворного Рудницького образу Богоматері як ключ до питання первісної назви обителі / Ольга Олексіївна Крайня // Чернігівські старожитності. – Чернігів: Чернігівські береги, 2008. – С. 157-159.

7. Воробей Р. Чудодійні ікони Божої Матері з Рудні (Редьківки) та Мохнатина / Раїса Борисівна Воробей // Сіверянський літопис. – 1995. – № 5. – С. 34-35.

8. Маниковский Ф. Исторически-статистическое описание Киево-Флоровского Вознесенского женского монастыря / Феодор Маниковский. – К.: Кульженко, 1894. – 74 с.

9. Там же. – С. 23-30.

10. Малиженковский Н. Киевский Флоровский (Вознесенский) монастырь / Николай Федорович Малиженковский // Киевские епархиальные ведомости. – К., 1895. – № 13. – Ч. неоф. – С. 586.

11. Центральний державний архів України у м. Києві, ф.127, оп.223, спр.218, арк.81.

12. Долгоруков И. Славны бубны за горами... / Иван Михайлович Долгорукий. – М.: Катков и К^о, 1870. – С. 286.

13. Маниковский Ф. Указ. соч. – С. 15-16.

14. Берлинский М. Краткое описание Киева / Максим Федорович Берлинский. – СПб.: МНП, 1820. – С. 105; Киев. С приложением плана города Киева / кн. Елены Сергеевны Горчаковой. – Изд. 2. – М.: Снегирев, 1886. – С. 111; Максимович И. Паломник Киевский / Иван Петрович Максимович. – К.: Гликсберг, 1849. – С. 110; Монастыри и церкви г. Киева / Сост. Лаврентий Иванович Похилевич. – К.: Тип. губ. упр., 1865. – С. 52/53-54/55; Описание монастырей, в Российской империи находящихся. – М.: Селивановский, 1817. – С. 25-26; Путеводитель. Киев и его окрестности / Сост. Н. Тарановский. – К.: Тип. КВО, 1884. – С. 65; Русский паломник. Святые места, чтимые православным русским народом / Сост. Е. Тихомиров. – М.: Леухин, 1886. – С. 119-120; Сементовский Н. Киев и его достопамятности / Николай Максимович Сементовский. – К.: Б/и, 1852. – С. 75-77; Указатель святыни и священных достопамятностей Киева. – К.: КПЛ, 1853. – Изд. 2. – С. 155-156; Ярцова Л. Прогулка с детьми по Киеву / Любовь Аники-тишна Ярцова. – СПб.: Вольф, 1859. – С. 148-149; Kijów i jego pamiątkę / ul. Waclaw Ciechowsky. – К.: Кульженко, 1901. – S. 292.

15. Киев и его святыня. – Изд. 4, испр. и доп. – К.: КПЛ, 1871. – 322 с.; Стельмашенко М. Киев, его святыни и достопримечательности / Михаил Авксентьевич Стельмашенко. – СПб.: Отрезвление. – 1914. – № 12. – Вып. 45. – С. 30-31.

16. Стельмашенко М. Указ. соч. – 34 с.

17. Святыни Киева / Степан Иванович Опатович. – СПб.: Б/и, 1873. – 32 с.

18. Святыни и древности великого града Киева / Н.Я. Страхов. – СПб.: Мирской вестник, 1867. – 40 с.

19. Справочник-путеводитель по г. Киеву и его окрестностям. 1914/1915 год. – К.: Ком. О-ва вспомоществования..., 1915. – 288 с.

20. Православные монастыри Российской империи. Полный список / сост. Леонид Иванович Денисов. – М.: Ступин, 1908. – С. 316.

21. [Титов Ф.]. Путеводитель при обозрении святынь и достопримечательностей Киево-Печерской Лавры и Киева / Федор Иванович Титов. – К.: КПЛ, 1910. – С. 182-183.

22. Г. Х. [Хоткевич Г.]. Провідник по Києву / Гнат Мартинович Хоткевич. – Львів, 1909. – С. 48.

23. Спутник по г. Киеву / Изд. 7 М.С. Богуславского, испр., доп. Д. Марголиным. – К.: Последние новости, 1912. – С. 121-122.

24. Захарченко М. Киев теперь и прежде / Михаил Моисеевич Захарченко. – К.: Кульженко, 1888. – С. 253; Путеводитель по г. Киеву со справочным отделом. – К.: Трифонов, 1914. – С. 17; Путеводитель по святым местам Киева. – Изд. 2. – Одесса: Фесенко, 1902. – С. 35; Спутник по г. Киеву... – К.: Последние новости, 1912. – С. 121-122.

25. Захарченко М. Указ. соч. – С. 253; Путеводитель по святым... – С. 35.

26. Захарченко М. Указ. соч. – С. 253; Путеводитель по г. Киеву... – С. 17.

27. Спутник по г. Киеву. – С. 121-122.

28. Путеводитель по г. Киеву... – С. 17; Путеводитель по святым... – С. 35.

29. Путеводитель по г. Киеву... – С. 17.

30. Захарченко М. Указ. соч. – С. 253.

31. Бублик В. Путеводитель по Киеву и его окрестностям / Василий Дмитриевич Бублик. – Изд. 2. – К.: Кульженко, 1894. – С. 124.

32. Маниковский Ф. Указ. соч. – С. 28.

33. Кізлова А. Православні святині Києва в духовному й суспільному житті киян (кінець XVIII – перші десятиліття XX ст.): дис... к. і. н.: 07.00.01 – Історія України / Антоніна Анатоліївна Кізлова. – К., 2010. – С. 134.

34. Захарченко М. Указ. соч. – С. 253; Путеводитель по святым... – С. 35; Спутник по г. Киеву... – С. 121-122; [Титов Ф.]. Указ. соч. – С. 182-183.

35. Бублик В. Указ. соч. – С. 124.

36. Захарченко М. Указ. соч. – С. 253; Сементовский Н. Киев, его святыня, древности, достопамятности и сведения, необходимые для его почитателей и путешественников / Николай Максимович Сементовский. – К.: Тип. Сементовского, 1864. – Изд. 3. – С. 221.

37. Православные монастыри Российской... – С. 316.

38. Богоматерь / под ред. Евгения Поселянина. – СПб.: Сойкин, (1914). – С. 656; Бухарев И. Жития всех святых, празднуемых православной греко-русской церковью (поименованных в месяцеслове Священного Синода и других месяцесловах) и сказания о всех праздниках православной церкви и чудотворных иконах пресвятой Богородицы / Иоанн Бухарев. – Б/м, 1907. – С. 583; [Снессорев С.]. Земная жизнь Пресвятой Богородицы и описание святых чудотворных ее икон, чтимых Православною Церковью, на основании Священного Писания и церковных преданий, с изображением в тексте праздников и икон Божией Матери / [София Снессорева]. – По изд.: СПб, 1898; Ярославль: Норд, 2006. – С. 343.

39. Малиженковский Н. Киевский женский Флоровский (Вознесенский) монастырь / Николай Федорович Малиженковский [сост. О.А. Крайняя; отв. ред. К.К. Крайний]. – К.: [Феникс], 2010. – С. 108-109.

40. Кізлова А. Православні святині Києва... – С. 132; Маниковский Ф. Указ. соч. – С. 23-24; [Титов Ф.] Указ. соч. – С. 182-183; ЦДІАК України, ф.127, оп.211, спр.95, 2 арк.

41. Шероцкий К.В. Киев. Путеводитель / Константин Витальевич Шероцкий. – К.: Кульженко, 1917. – С. 189.

42. Малиженковский Н. Киевский женский... – С. 110-111.

43. Шероцкий К.В. // Византийский временник [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://vremennik.biz/auct/Шероцкий-К-В>

44. Бублик В. Указ соч. – С. 124; Захарченко М. Указ соч. – С. 253; Православные монастыри Российской... – С. 316; Путеводитель по г. Киеву... – С. 17; Путеводитель по святым... – С. 35; Спутник по г. Киеву... – С. 121-122; [Титов Ф.]. Указ соч. – С. 182-183.

45. Кізлова А. Образ Купятницької ікони... – С. 2; Кізлова А. Шанування Києво-Печерської... – С. 63-68.

46. Маниковский Ф. Указ соч. – С. 23-24, 27.

47. Кізлова А. Ікона Богородиці «Оранта» в системі шанованих святинь Софії Київської (к. XVIII – поч. XX ст.) / Антоніна Анатоліївна Кізлова // Україна – Цивілізація. – Т. 4. Історичні та духовні чинники консолідації української держави, нації та суспільства. – Ужгород: Видавничий відділ КаУ, 2015. – С. 81-82.

48. Бублик В. Указ соч. – С. 124; Захарченко М. Указ соч. – С. 253; Кізлова А. Образ Купятницької ікони... – С. 3; Кізлова А. Ікона Богородиці «Оранта»... – С. 81-82; Православные монастыри Российской... – С. 316; Путеводитель по г. Киеву... – С. 17; Путеводитель по святым... – С. 35; Спутник по г. Киеву... – С. 121-122; [Титов Ф.]. Указ соч. – К.: КПЛ, 1910. – С. 182-183.

49. Богоматерь... – С. 656; Кізлова А. Православні святині Києва... – С. 136; [Снегирева С.]. Указ соч. – С. 343; Щепанская Т. Кризисная сеть (традиции духовного освоения пространства) / Татьяна Борисовна Щепанская // Русский Север: К проблеме локальных групп. – СПб.: МАЭ, 1995. – С. 119.

50. Богоматерь... – С. 656; Бублик В. Указ соч. – С. 124; Бухарев И. Указ соч. – С. 583; Захарченко М. Указ

соч. – С. 253; Православные монастыри Российской... – С. 316; Путеводитель по г. Киеву... – С. 17; Путеводитель по святым... – С. 35; [Снегирева С.]. Указ соч. – С. 343; Спутник по г. Киеву... – С. 121-122; [Титов Ф.]. Указ соч. – К.: КПЛ, 1910. – С. 182-183.

51. Кізлова А. Образ Купятницької ікони... – С. 3; Кізлова А. Ікона Богородиці «Оранта»... – С. 82.

52. Бублик В. Указ соч. – С. 124; Захарченко М. Указ соч. – С. 253; Православные монастыри Российской... – С. 316; Путеводитель по г. Киеву... – С. 17; Путеводитель по святым... – С. 35; Спутник по г. Киеву... – С. 121-122; [Титов Ф.]. Указ соч. – С. 182-183; Г. Х. [Хоткевич Г.]. Вказ пр. – С. 48.

53. [Титов Ф.]. Указ соч. – С. 182-183.

54. Богоматерь... – С. 656; Бухарев И. Указ соч. – С. 583; [Снегирева С.]. Указ соч. – С. 343.

55. Летопись событий в Юго-Западной России в XVII в. – К., 1848-1864. – Т. 3. – С. 88-90; Маниковский Ф. Указ соч. – С. 23.

56. Кізлова А. Побутування шанованих святинь у монастирях Старого Києва і Києво-Подолу (середина XVIII – середина XIX ст.) / Антоніна Анатоліївна Кізлова // Лаврський альманах. – К., 2007. – Вип. 19. – С. 67.

57. Ковалевська О.О. І.С. Мазепа в історіографії XVIII-XIX ст.: автореферат дис... к. і. н.: 07.00.01 – Історія України / Ольга Олегівна Ковалевська. – Донецьк, 1997. – 24 с.; Коновалова М. Гетьман Мазепа у фольклорі і літературі / Марія Михайлівна Коновалова, Тетяна Миколаївна Грачова. – Донецьк: Ноудіж, 2013. – 157 с.

Кізлова Антоніна Святині Флорівського монастиря у путівниках і довідниках XIX – початку XX ст.

У статті відтворено образ святинь Флорівського Вознесенського монастиря, котрий складався на рівні путівників і довідників XIX – початку XX ст., присвячених Києву та православним центрам паломництва загалом. Для розширення контексту залучався матеріал зі збірок досліджуваного періоду, присвячених чудотворним образам Богородиці. Дослідження того, як риси конкретних святинь висвітлюються у довідниках та путівниках, допоможе глибше розкрити особливості сприйняття святості на різних рівнях суспільства, а також формування соціальних зв'язків навколо об'єктів молитовного шанування. Було зроблено висновки, що інформація про святині Флорівського Вознесенського монастиря є тільки у частині досліджуваних путівників і довідників. Згадки переважно походять з II половини XIX – початку XX ст.

Ключові слова: Флорівський монастир, XIX – початок XX ст., Київ, путівник, довідник, святиня

Кізлова Антоніна Святині Флоровського монастиря в путеводителях и справочниках XIX – начала XX вв.

В статье воспроизведено образ святинь Флоровского Вознесенского монастыря, который складывался на уровне путеводителей и справочников XIX – начала XX вв., посвященных Киеву и православным центрам паломничества в целом. Для расширения контекста привлекался материал из сборников исследуемого периода, посвященных чудотворным образам Богородицы. Исследование того, как черты конкретных святинь освещают в справочниках и путеводителях, поможет глубже раскрыть особенности восприятия святости на разных уровнях общества, а также формирование социальных связей вокруг объектов молитвенного почитания. Были сделаны выводы, что информация о святинях Флоровского Вознесенского монастыря есть только в части исследуемых путеводителей и справочников. Упоминания происходят преимущественно из II половины XIX – начала XX вв.

Ключевые слова: Флоровский монастырь, XIX – начало XX вв., Киев, путеводитель, справочник, святиня

Kizlova Antonina Sacred Objects of St. Florus Monastery in Guide-books and Reference Works in XIX – early XX centuries

The article deals with the image of Kyiv St. Florus Monastery in guide-books and reference works of 19th – early 20th ct. about Kyiv and all Orthodox pilgrimage centres. For expansion of context, material from collections of the probed period, devoted to miraculous Virgin Mary icons, was attracted. Research of illumination of concrete sacred objects features in reference works and guide-books will help to expose the features of holiness perception on the different levels of society. Also this research will be useful to understanding of social connections forming round the objects of prayer honouring. The author makes conclusions, that information about the sacred objects of St. Florus and Ascension monastery is only in part of the probed guide-books and reference works. These mentions were done mainly from 2nd half of

19th – early 20th ct. In a prospect it is expedient to find out the reason of such growth of interest with bringing in of additional sources. It's notably, that the compilers of guide-books and reference books mainly selected the Virgin Mary icon from Rudnya among other reverent objects of St. Florus monastery. However, they didn't spare much attention to this icon. Such exposition is fully explainable, if the probed authors didn't perceive the St. Florus monastery as the place for primary pilgrims visit. It's possible, that the Virgin Mary icon from Rudnya was described as central, because the habitants of Kiev applied to it more frequent, than to other sacred objects of monastery. The proportion between local and external pilgrims among those, who showed the special honouring to the sacred objects in St. Florus monastery needs subsequent research as well as a problem of I. Mazepa influence on the image of the icon in guide-books and reference works.

Keywords: *St. Florus Monastery, 19th – early 20th ct., Kyiv, guide-book, reference work, sacred object*

Рецензенти:

Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор

Тригуб О.П., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 15.02.2016 р.